

ARTIKEL

Nazorg voor ex-gedetineerden door Exodus: maakt het verschil?

Recidiveonderzoek onder ex-gedetineerden die bij Exodus verbleven in de periode 1999-2012*

Sigrid van Wingerden, Suzan Verweij, Bouke Wartna & Martin Moerings

1 Inleiding

Als een gevangenisstraf wordt opgelegd, moet de tenuitvoerlegging daarvan zo veel mogelijk dienstbaar zijn aan de terugkeer in de maatschappij (art. 2 lid 2 Penitentiare beginselenwet). Ondanks de inspanningen die het gevangeniswezen levert om gedetineerden voor te bereiden op die terugkeer in de samenleving, is voor velen van hen de overgang tussen het leven achter de tralies en het leven in de vrije maatschappij niet gemakkelijk. Zo had in 2010 bijna vier op de tien ex-gedetineerden bij ontslag uit de gevangenis geen inkomen en 17% geen huisvesting.¹ Dit vergroot de kans dat een ex-gedetineerde terugvalt in crimineel gedrag. Daarom is het belangrijk dat ex-gedetineerden – waar nodig – niet alleen tijdens de detentie, maar ook daarna hulp krijgen bij hun terugkeer in de maatschappij. Vereniging Samenwerkingsverband Exodus Nederland (SEN) (verder aangeduid als Exodus) is zo'n organisatie die opvang en begeleiding biedt aan (ex-)gedetineerden die willen stoppen met het plegen van criminaliteit. Exodus beoogt zo bij te dragen aan de resocialisatie van haar bewoners, met als uiteindelijk doel het veiliger maken van de maatschappij door het verminderen van recidive. Al sinds 1986 biedt Exodus de mogelijkheid om in een Exodushuis te verblijven en deel te nemen aan het Exodusprogramma. Niet alleen ex-gedetineerden kunnen zich daarvoor aanmelden, maar ook gedetineerden die in een justitieel kader aan het Exodusprogramma willen deelnemen, bijvoorbeeld als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf of als onderdeel van een penitentiaal programma.

* Mr. dr. Sigrid van Wingerden is als universitair docent Criminologie verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Zij is tevens voorzitter van de redactie van PROCES. Suzan Verweij MSc is wetenschappelijk medewerker bij het WODC. Dr. Bouke Wartna is senior wetenschappelijk medewerker bij het WODC. Prof. dr. mr. Martin Moerings is emeritus hoogleraar Penologie aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Deze bijdrage is een bewerking van ons onderzoeksrapport: S.G.C. van Wingerden, S. Verweij, B.S.J. Wartna & M. Moerings, *Exodus: Naar een leven zonder criminaliteit? Recidiveonderzoek onder ex-gedetineerden die tussen 1999 en 2012 een periode in een Exodushuis verbleven*, Leiden/Den Haag: Universiteit Leiden/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum 2017.

1 S. Noordhuizen & G. Weijters, *Derde meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden* (Cahier 2012-13), Den Haag: WODC 2012.

Sigrid van Wingerden, Suzan Verweij, Bouke Wartna & Martin Moerings

Het integrale begeleidingsprogramma van Exodus richt zich op vier sleutelgebieden: wonen, werken, relaties en zingeving.² Bewoners worden geholpen met het zoeken naar een zelfstandige woonruimte, met het zoeken naar een baan of andere dagbesteding, met het herstellen of juist verbreken van oude relaties en het aangaan van nieuwe contacten, en met het nadenken over wat belangrijk is in hun leven en hoe zij hun leven verder zouden willen inrichten.

Om inzicht te krijgen in hoeverre Exodus slaagt in haar missie om haar bewoners op het rechte pad te brengen, heeft zij reeds meerdere keren wetenschappelijk onderzoek laten verrichten. In 2006 verscheen een studie waarin het programma van Exodus werd onderzocht door middel van een plan- en procesevaluatie.³ Vervolgens verscheen in 2010 een onderzoeksrapport naar de recidive onder oud-bewoners van Exodus en andere organisaties die opvang en begeleiding bieden aan (ex-)gedetineerden.⁴ De resultaten van dat onderzoek tonen aan dat 47,4% van de ex-gedetineerden die in de periode 1999-2007 in een Exodushuis verbleven, twee jaar na vertrek heeft gerecidiveerd. Dat is 7 procentpunt minder dan het algemene recidivepercentage van alle ex-gedetineerden, dat 54,5% bedraagt. Ook is het bijna 10 procentpunt minder dan de recidive die voorspeld werd op basis van enkele kenmerken van de oud-bewoners, zoals geslacht, leeftijd en aantal eerdere veroordelingen. Dit verwachte recidivepercentage bedroeg 56,9%.

Inmiddels is sinds het verschijnen van dat rapport een aantal jaren verstreken. Als vervolgstudie op het onderzoek uit 2010 richt deze studie zich daarom wederom op de recidive onder de oud-bewoners van Exodus. Wat is het beeld als de recidive van de oud-bewoners uit de studie uit 2010 over een langere periode kan worden bestudeerd? En hoe staat het met de recidive onder de bewoners die na 2007 zijn uitgestroomd?

2 Data en methode

De data waarop dit onderzoek is gebaseerd, bestaan uit de persoons- en verblijfsgegevens van de (ex-)gedetineerden die in de periode 1999-2012 enige tijd in een Exodushuis hebben doorgebracht.⁵ Wij hebben daar de justitiële documentatie bij gezocht op grond waarvan bepaald kan worden of recidive heeft plaatsgevonden. Na uitsluiting van de oud-bewoners wier justitiële documentatie niet gevonden kon worden en na het ontdebellen van het bestand, bestaat de onderzoeksgroep uit 2.284 personen.

2 Zie voor een uitgebreide beschrijving van het Exodusprogramma: S.G.C. van Wingerden e.a., *Recidive en nazorg; onderzoek onder oud-bewoners van Exodus*, DOOR, Moria & Ontmoeting, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

3 M. Moerings, S.G.C. van Wingerden & P.J. Vijfhuize, *Exodus, op de goede weg?*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006. Zie ook S.G.C. van Wingerden & M. Moerings, 'Het succes van Exodus; evaluatieonderzoek naar resocialisatie en recidive van oud-bewoners', *PROCES* 2007, 1, p. 2-8.

4 Van Wingerden e.a. 2010.

5 Bewoners die na 2012 zijn uitgestroomd, zijn nog te kort op vrije voeten om de recidive goed te kunnen meten. Gerekend tot de datum waarop de dataverzameling uit de OBDJ werd afgesloten, in dit onderzoek 5 juli 2015, hadden zij nog niet minstens 2,5 jaar de tijd om te recidiveren.

Het onderzoek wordt uitgevoerd volgens procedures die zijn ontwikkeld in het kader van de WODC-Recidivemonitor.⁶ Voor het vaststellen van de *prevalentie* van de recidive wordt gebruikgemaakt van survivalanalyse, een techniek die rekening houdt met verschillen in de observatieperiode, dus de tijd dat de personen in het onderzoek kunnen worden gevolgd. Voor verschillende vormen van recidive wordt berekend welk percentage van de onderzoeksgroep opnieuw in aanraking is gekomen met justitie. Dit doen we voor elke periode waarover voldoende observaties bestaan.⁷ Voor elk jaar volgend op het vertrek bij Exodus wordt berekend welk deel van de onderzoeksgroep heeft gerecidiveerd. De *frequentie* van de recidive wordt berekend over de recidivisten in een groep en wordt uitgedrukt in het gemiddelde aantal nieuwe justitiecontacten dat zij sinds het vertrek in Exodus hebben opgebouwd. Voor elk jaar wordt dus het aantal recidivecontacten gedeeld door het aantal personen dat tot dan toe heeft gerecidiveerd. Voor het berekenen van de totale *omvang* van de recidive ten slotte, wordt het totale aantal nieuwe justitiecontacten in de onderzoeksgroep steeds berekend per 100 oud-bewoners. Om een zeker reliëf aan de cijfers te geven zal de prevalentie van recidive onder de oud-bewoners worden afgezet tegen die van de *totale groep ex-gedetineerden* zoals bekend vanuit de jaarlijkse metingen van de WODC-Recidivemonitor. De vergelijking tussen de oud-bewoners van Exodus en ex-gedetineerden levert wellicht een aanwijzing op, maar het vormt geen hard bewijs van de effecten. Formeel kan de effectiviteit van een (strafrechtelijke) interventie immers alleen worden vastgesteld als er een goede controlegroep is. Idealiter bestaat zo'n controlegroep uit andere ex-gedetineerden, die op alle persoons- en delictkenmerken vergelijkbaar zijn, maar die *niet* aan het Exodusprogramma hebben deelgenomen. Een dergelijk (quasi-)experiment is helaas niet mogelijk, omdat ex-gedetineerden niet *random* aan het Exodusprogramma worden toegewezen. Een (ex-)gedetineerde die wordt toegelaten tot het Exodusprogramma moet immers aan een aantal criteria voldoen: hij moet bijvoorbeeld hulpvragen hebben op het gebied van wonen, werken, relaties of zingeving, en bovendien moet hij gemotiveerd zijn om aan het programma deel te nemen en om zijn leven op het rechte pad te brengen. Van ex-gedetineerden die zich niet bij Exodus aangemeld hebben, zijn deze gegevens niet bekend, en alleen al om die reden kan er geen goede vergelijkingsgroep samengesteld worden.

We kunnen de recidive onder oud-bewoners echter wel vergelijken met de recidive die statistisch gezien van hen *verwacht* mag worden, gezien hun persoons- en delictkenmerken.⁸ Het berekenen van de verwachte recidive is een alternatieve manier om groepen te matchen op kenmerken die samenhangen met de kans dat er recidive optreedt. De matching vindt plaats op slechts enkele (statische) achtergrondkenmerken. Met een statistisch model kan van elke groep justitiabelen een prognose worden gegeven van het percentage dat na verloop van een bepaalde periode een (nieuw) justitiecontact heeft opgedaan. De prognose vindt plaats op basis van de scores op achtergrondkenmerken die samenhang vertonen

6 B.S.J. Wartna, M. Blom & N. Tollenaar, *De WODC-recidivemonitor*, Den Haag: WODC 2011.

7 Het minimumaantal personen waarvan de recidive nog kan worden berekend is 15.

8 Dit hebben we ook gedaan in de studie uit 2010 (Van Wingerden e.a. 2010).

met de kans op latere recidive (zoals geslacht, leeftijd bij eerste justitiecontact, aantal eerdere (totaal/ernstige/lichte) veroordelingen en geboorteland, en leeftijd bij uitstroom). Een vergelijking van de voorspelde en de geobserveerde recidive van een groep maakt duidelijk of de feitelijke recidive die men in de groep heeft aangetroffen binnen normale marges valt of dat er sprake is van een opmerkelijk resultaat. Als een groep niet lager of hoger scoort dan verwacht, is er in feite dus geen sprake van een opmerkelijk resultaat en is er geen reden om aan te nemen dat het nazorgprogramma meer of minder succesvol is geweest dan de *average treatment*⁹ van andere gedetineerden.

Ten slotte kijken we ook binnen de groep oud-bewoners van Exodus of we indicaties vinden voor de effectiviteit van het programma. Dit doen we door het verband dat diverse achtergrond- en verblijfskenmerken afzonderlijk met de recidive hebben te bestuderen door middel van een multiple Cox-regressie. Dit is een speciale vorm van regressieanalyse waarbij een model wordt opgesteld dat een zo goed mogelijke voorspelling geeft van de kans op recidive. In tegenstelling tot een gewone regressieanalyse kan bij deze vorm van regressie bij het schatten van de rol van de verschillende kenmerken (covariaten) rekening worden gehouden met het tijdstip waarop de recidive plaatsvond. De bijbehorende *hazard ratio's* ($e\beta$) geven de verhouding weer tussen het recidiverisico in de groep met een bepaald kenmerk en het 'normale' recidiverisico in een 'referentiegroep'. Hoe meer de *hazard ratio* afwijkt van 1, hoe groter de invloed van dit kenmerk op de recidivekans.¹⁰ Een waarde groter dan 1 betekent een hogere recidivekans ten opzichte van de referentiecategorie; een waarde kleiner dan 1 betekent een lagere recidivekans.¹¹

3 Resultaten

3.1 Kenmerken van de oud-bewoners van Exodus

We zien dat de groep oud-bewoners vooral uit mannen bestond. Het merendeel van de oud-bewoners was tussen de 20 en 39 jaar toen zij Exodus verlieten. De meeste oud-bewoners zijn al vroeg begonnen met het plegen van delicten, bijna de helft was jonger dan 17 jaar bij het eerste contact met justitie. Het geboorteland van de oud-bewoners is voor het grootste deel Nederland. Een kwart van de deelnemers is geboren in de voormalig Nederlandse Antillen en Suriname. Wat betreft het aantal eerdere strafzaken is gebleken dat slechts een klein gedeelte van de deelnemers *first offender* is. Meer dan een kwart van de deelnemers heeft meer dan elf eerdere justitiecontacten. Het type delict van de uitgangszaak ten

9 Veel van de ex-gedetineerden in de controlegroep hebben weliswaar niet aan het Exodusprogramma deelgenomen, maar hebben toch elementen van interventies of van nazorg gehad, die heel divers van aard kunnen zijn. Daarom spreken we hier niet van 'treatment as usual', maar van 'average treatment'.

10 Voor het gemak spreken we hier van 'kans', maar formeel gaat het om de ratio van twee *hazards*. De hazard is de kans om te recidiveren op tijdstip t , gedeeld door de cumulatieve kans om niet gerecidiveerd te hebben tot aan t .

11 Wartna, Blom & Tollenaar 2011.

slotte, bestond voor de oud-bewoners veelal uit ‘vermogen zonder geweld’ en ‘vermogen met geweld’.

De oud-bewoners van Exodus vertonen op de gemeten kenmerken geen grote verschillen met de totale groep ex-gedetineerden. Wel zien we dat de onderzoeksgroep van Exodus relatief gezien uit iets meer vrouwen bestaat. Verder lijken de oud-bewoners van Exodus net wat jonger te beginnen met het plegen van delicten. Ten slotte was het aandeel daders dat een vermogensdelict met geweld pleegt hoger onder de oud-bewoners, terwijl de totale groep ex-gedetineerden juist relatief meer verkeersdelicten en vermogensdelicten zonder geweld heeft gepleegd.

Naast achtergrondkenmerken van de oud-bewoners worden ook kenmerken van het verblijf bij Exodus in het onderzoek meegenomen. Ongeveer één op de vijf oud-bewoners nam op vrijwillige basis deel aan het Exodusprogramma. Driekwart van de oud-bewoners verbleef in een justitieel kader bij Exodus. Ongeveer een derde van hen zette het verblijf na afloop van de justitiële titel op vrijwillige basis voort. De oud-bewoners die op justitiële titel bij Exodus verbleven, deden dat meestal in het kader van een penitentiair programma of bijzondere voorwaarden, maar verblijven in het kader van een ISD-, SOV-, PIJ- of tbs-maatregel kwamen ook voor.

Het aantal maanden dat een oud-bewoner bij Exodus heeft gewoond, loopt sterk uiteen. Slechts een klein gedeelte van hen verbleef minder dan een maand bij Exodus, terwijl bijna twee op de tien oud-bewoners langer dan een jaar bij Exodus woonden. Bij ruim een kwart van de oud-bewoners was de verblijfsduur zes tot twaalf maanden. De manier waarop de oud-bewoners het Exodushuis hebben verlaten is divers: bijna vier op de tien oud-bewoners heeft het programma afgerond, bijna zo’n zelfde aantal is voortijdig weggestuurd en 17% is vrijwillig voortijdig met het programma gestopt. Nu de achtergrondkenmerken van de oud-bewoners en hun verblijf beschreven zijn, wordt de recidive onderzocht.

3.2 Recidive

Voor de *prevalentie* van recidive geldt dat twee jaar na uitstroom 46,5% een nieuw justitiecontact heeft naar aanleiding van het plegen van een misdrijf. Voor ernstige recidive (delicten waar een strafdreiging op staat van minstens vier jaar gevangenisstraf) bedraagt dit percentage 41,6% en voor zeer ernstige recidive (waarvoor de strafdreiging minstens acht jaar is) 10,9%. Ten slotte is twee jaar na vertrek bij Exodus 27,6% van de oud-bewoners opnieuw tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf veroordeeld.

Voor de *frequentie* van de recidive geldt dat de oud-bewoners die gerecidiveerd hebben, twee jaar na vertrek bij Exodus gemiddeld 2,7 nieuwe justitiecontacten hebben.¹² Oud-bewoners die na vertrek bij Exodus een nieuw justitiecontact hebben naar aanleiding van een delict waar minstens een strafdreiging van acht jaar op staat (zeer ernstige recidive), hebben twee jaar na vertrek bij Exodus gemiddeld 1,2 zeer ernstige strafzaken.

12 Bij het berekenen van de recidivefrequentie en de recidiveomvang is geen rekening gehouden met detenties opgelegd na het verblijf bij Exodus.

Voor de *omvang* van de recidive geldt dat er per 100 oud-bewoners twee jaar na vertrek bij Exodus gemiddeld 127 nieuwe justitiecontacten zijn. Per 100 oud-bewoners zijn er na twee jaar 108 justitiecontacten naar aanleiding van een ernstig delict en 13 strafzaken als gevolg van een zeer ernstig recidivedelict.

3.3 Recidive vergeleken met totale groep ex-gedetineerden

Hiervoor bleek dat twee jaar na vertrek bij Exodus 46,5% van de oud-bewoners heeft gerecidiveerd. Om vast te kunnen stellen of dit percentage nu hoog of laag is, vergelijken we het met de gemiddelde recidive onder de totale groep ex-gedetineerden die is uitgestroomd van 2002 tot en met 2012. Van deze laatste groep is twee jaar na detentie 50,6% gerecidiveerd. De algemene recidive onder de oud-bewoners van Exodus ligt twee jaar nadat zij Exodus hebben verlaten dus 4,1 procentpunt lager dan die onder de totale groep ex-gedetineerden.

Daarmee is echter niet gezegd dat het Exodusprogramma 'dus' effectief is: de verschillen kunnen ook veroorzaakt zijn door verschillen in de achtergrondkenmerken van de personen in de beide groepen.¹³ Om de recidive onder oud-bewoners van Exodus beter te kunnen duiden zouden we dus een betere vergelijkingsgroep moeten hebben.

3.4 Recidive vergeleken met de verwachte recidive

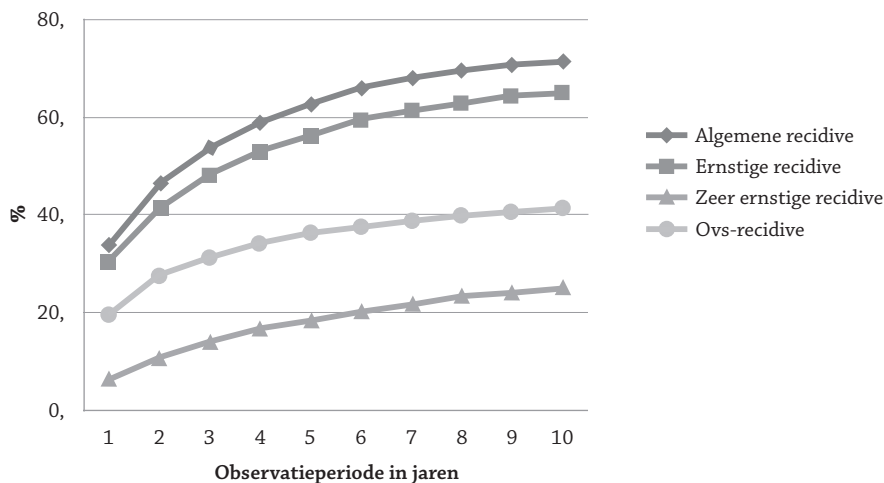
We vergelijken de recidive onder de oud-bewoners van Exodus daarom met de recidive die statistisch gezien van hen verwacht mag worden, gezien hun persoons- en delictkenmerken. De verwachte recidive onder de oud-bewoners van Exodus bedraagt 51,1%. Dat is 4,6 procentpunt hoger dan de geobserveerde recidive. Het gemeten verschil is significant ($p = 0,00$).¹⁴ Dit betekent dat de oud-bewoners het in principe beter doen dan men zou verwachten op grond van hun achtergrondkenmerken. We hebben ook de grootte van het gevonden verschil berekend in termen van Cohens d . Deze bedraagt 0,18. Volgens de classificatie van Cohen staat dit gelijk aan een klein effect.¹⁵ We kunnen dus concluderen dat oud-bewoners van Exodus significant minder recidiveren dan op basis van hun achtergrondkenmerken verwacht mocht worden, maar dat dit verschil wel klein is.¹⁶

3.5 Recidiveprevalentie op langere termijn

Figuur 1 geeft de recidiveprevalentie op de langere termijn weer. Waar na twee jaar 46,5% van de oud-bewoners gerecidiveerd heeft, is zeven jaar na vertrek bij

- 13 Dit is ook de reden waarom niet getoetst wordt of de 'ruwe' recidivecijfers significant van elkaar verschillen.
- 14 De verschillen in de figuur zijn eenzijdig getoetst met een verschiltoets voor proporties.
- 15 J. Cohen, *Statistical power analysis for the behavioral sciences*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates 1988.
- 16 In een meta-analyse van Nederlandse studies naar strafrechtelijke interventies voor volwassenen werden ook voornamelijk kleine effecten gevonden: een klein effect is naar Nederlandse maatstaven dus gemiddeld; zie B.S.J. Wartna, D.L. Alberda & S. Verweij, *Wat werkt in Nederland en wat niet? Een meta-analyse van Nederlands recidiveonderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies*, Den Haag: WODC 2013.

Figuur 1 *Omvang van algemene, ernstige, zeer ernstige en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf (ovs)-recidive onder oud-bewoners van Exodus over een periode van tien jaar na vertrek bij Exodus (N = 2.284)*

Exodus 68,1% opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Tien jaar na vertrek is dit percentage opgelopen tot 71,8%.

Bij deze recidivecijfers is het van belang te beseffen dat naarmate de observatieperiode langer is, de kans groter is dat andere gebeurtenissen in het leven van oud-bewoners hebben plaatsgevonden die los van het verblijf bij Exodus de kans op recidive beïnvloeden, zoals het krijgen van kinderen of gezondheidsproblemen. Bovendien kunnen deze tienjarige recidivecijfers nog niet zinnig worden afgezet tegen de gemiddelde recidive op de lange termijn van de totale groep ex-gedetineerden die is uitgestroomd van 2002 tot en met 2012, omdat van recente cohorten nog geen recidivecijfers over de lange termijn beschikbaar zijn. Als we kijken naar de recidivecijfers van oudere cohorten ex-gedetineerden, dan lijkt de algemene recidive onder de oud-bewoners van Exodus op de lange termijn in ieder geval niet veel te verschillen van die van ex-gedetineerden in het algemeen.¹⁷

3.6 Kenmerken van oud-bewoners en van het verblijf bij Exodus gerelateerd aan recidive

Om meer inzicht te krijgen in de tweejarige recidive onder de oud-bewoners van Exodus, onderzoeken we in deze paragraaf door middel van multivariate regressieanalyses welke kenmerken van de oud-bewoners en van het verblijf bij Exodus

17 Deze gegevens zijn te vinden in REPRIS via www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor/repris/.

samenhangen met de kans op recidive als gecontroleerd is voor de andere kenmerken.

Uit de resultaten van de Cox-regressie¹⁸ blijkt dat de recidivekans groter is als de oud-bewoner man is of geboren is op de Nederlandse Antillen of in Suriname. De recidivekans is ook groter naarmate de oud-bewoner jonger is op het moment dat hij uit detentie komt of naarmate hij jonger is ten tijde van het eerste justitiecontact. Ten slotte hebben oud-bewoners die een hogere veroordelingsdichtheid¹⁹ hebben of geweldloze vermogensdelicten hebben gepleegd, een grotere recidivekans. Voor oud-bewoners die een zedendelict hadden gepleegd, is de recidivekans juist lager vergeleken met die van oud-bewoners die een geweldsdelict hadden gepleegd.

Naast de achtergrondkenmerken van de oud-bewoners is er ook een aantal kenmerken van het verblijf bij Exodus meegenomen in het model. Voor de recidivekans maakt het niet uit in welk Exodushuis de oud-bewoner zat. Bewoners die in 2004 het Exodushuis verlieten, hebben een grotere recidivekans dan bewoners die van 1997-2002 een Exodushuis verlieten. Voor de andere uitstroomjaren zijn er geen significante verschillen in recidivekansen gevonden. Het maakt voor de recidivekans ook niet uit of de bewoner in een justitieel kader aan het Exodusprogramma deelnam. Oud-bewoners die het programma hebben afgemaakt, hebben wel een lagere recidivekans dan oud-bewoners die voortijdig zijn afgehaakt of weggestuurd. Ook is gebleken dat oud-bewoners die een jaar of langer bij Exodus verbleven, minder kans hadden op recidive dan oud-bewoners die eerder het Exodushuis verlieten.

4 Conclusie

Uit deze studie is gebleken dat 46,5% van de oud-bewoners twee jaar na vertrek bij Exodus opnieuw in aanraking is geweest met justitie naar aanleiding van een misdrijf. Dat is 4,1 procentpunt minder dan ex-gedetineerden in het algemeen en 4,6 procentpunt minder dan de verwachte recidive.

Als deze cijfers vergeleken worden met die van het vorige onderzoek uit 2010, valt op dat de cijfers over de tweejarige recidive sterk vergelijkbaar zijn. In de vorige studie bedroeg de recidiveprevalentie 47,4%. Oud-bewoners hadden na twee jaar gemiddeld 2,8 nieuwe justitiecontacten en hadden 134 nieuwe strafzaken per 100 oud-bewoners. In de huidige studie zijn deze resultaten een fractie beter: 46,5% is gerecidiveerd, met gemiddeld 2,7 nieuwe justitiecontacten en 127 nieuwe strafzaken per 100 oud-bewoners.²⁰ Echter, als de recidive onder oud-bewoners van Exodus wordt vergeleken met de totale groep ex-gedetineerden,

18 Zie het volledige rapport (Van Wingerden e.a. 2017) voor de tabel met de uitkomsten van de Cox-regressie.

19 De veroordelingsdichtheid is het gemiddelde aantal strafzaken dat men had in de periode tussen het jaar van het eerste justitiecontact en dat van de uitgangszaak voor dit onderzoek.

20 Dat de verschillen klein zijn, kan mede veroorzaakt zijn doordat de oud-bewoners die in de vorige studie (over de periode 1999-2007) zijn onderzocht, ook in de huidige studie (over de periode 1999-2012) zitten. Er is dus een grote mate van overlap tussen de twee studies.

valt op dat het verschil in recidive kleiner is geworden. In de vorige studie recidiveerden oud-bewoners van Exodus 7,1 procentpunt minder dan ex-gedetineerden in het algemeen. In de huidige studie is dat verschil nog maar 4,1 procentpunt. Ook het verschil met de verwachte recidive is kleiner geworden. Waar in de vorige studie oud-bewoners van Exodus nog 9,5 procentpunt minder recidiveerden dan verwacht, is dit verschil nu nog 4,6 procentpunt. Dat de verschillen tussen beide groepen kleiner zijn geworden, komt vooral doordat de recidive onder de totale groep ex-gedetineerden met bijna 5 procentpunt gedaald is en de verwachte recidivekans 5,8 procentpunt is gedaald, terwijl de afname bij Exodus nauwelijks 1 procentpunt is. Dit duidt erop dat de recidive harder is gedaald voor de totale groep ex-gedetineerden dan voor de oud-bewoners van Exodus.

Desondanks recidiveren oud-bewoners van Exodus nog altijd minder dan de gemiddelde ex-gedetineerde en minder dan verwacht mocht worden. Daarnaast zien we ook andere indicaties dat Exodus werkt. Uit de resultaten blijkt immers dat bewoners die langer dan een jaar in een Exodushuis verblijven en die het programma afronden, half zo vaak recidiveren als vergelijkbare bewoners die voortijdig weggestuurd zijn. Onder de bewoners bij wie Exodus het programma volledig kan uitvoeren, is – los van overige verschillen – de recidive dus veel lager. Daar waar het lukt om het programma volledig ten uitvoer te leggen, lijkt het dus vruchten af te werpen in termen van recidivevermindering, hoewel ook hier geldt dat we op basis van ons onderzoek niet kunnen vaststellen of de lagere recidive wordt *veroorzaakt* door het afronden van het Exodusprogramma, of dat daar andere redenen aan ten grondslag liggen.

Een belangrijke vraag blijft namelijk hoe goed de groep oud-bewoners van Exodus nu te vergelijken is met de totale groep ex-gedetineerden. In onze studie bestaan er weliswaar geen grote verschillen op de *gemeten* kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, geboorteland en strafrechtelijk verleden, maar het is wel aannemelijk dat de beide groepen van elkaar verschillen op kenmerken die wij niet in onze studie konden betrekken. Als deze kenmerken verband houden met de recidivekans, zorgen zij ervoor dat de vergelijking van de recidive onder de oud-bewoners van Exodus met die onder de totale groep ex-gedetineerden niet helemaal 'eerlijk' is. Appels worden dan met peren vergeleken.

Een dergelijk ongemeten kenmerk waarvan het aannemelijk is dat het samenhangt met de recidivekans is bijvoorbeeld de detentieduur. Volgens cijfers van de Dienst Justitiële Inrichtingen is de detentieduur in 2012 voor 27% van alle gedetineerden korter dan twee weken en voor 71% korter dan drie maanden.²¹ Deelnemers aan het Exodusprogramma behoren over het algemeen juist tot de groep met een langere detentieduur.²² En als de detentieduur langer is, is er een grotere kans dat de gedetineerde problemen heeft op het gebied van wonen, werken of

21 P. Linckens & J. de Looft, *Gevangeniswezen in getal 2010-2014*, Den Haag: DJI 2015.

22 Gedetineerden die in het kader van een penitentiaal programma bij Exodus verblijven, moeten bijvoorbeeld minstens een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van zes maanden hebben gekregen, anders komen zij niet in aanmerking voor een penitentiaal programma. En ook ex-gedetineerden die vrijwillig aan het Exodusprogramma deelnemen, hebben over het algemeen een langere detentieduur, omdat er wel voldoende tijd geweest moet zijn om de aanmelding en intake bij Exodus rond te krijgen.

relaties. Immers, als de detentie maar twee weken duurt, kan de huur vaak nog wel doorbetaald worden. Bij een gevangenisstraf van een halfjaar wordt dat veel lastiger. Kortom: onder de totale groep ex-gedetineerden bevindt zich een grote groep die maar zo kort vastzit, dat de detentie geen verstoring hoeft te zijn van hun woon- en werksituatie. Het is dus aannemelijk dat die groep kortgestraften na detentie minder problemen heeft op het gebied van wonen, werken, relaties en zingeving dan de oud-bewoners van Exodus. Dit verschil in hulpvragen tussen de oud-bewoners van Exodus en de ex-gedetineerden in het algemeen wordt nog versterkt doordat het hebben van problemen op de vier sleutelgebieden een voorwaarde is voor deelname aan Exodus: *alle* oud-bewoners hadden die problemen dus, terwijl bij bijna driekwart van de totale groep ex-gedetineerden die problemen waarschijnlijk in veel mindere mate speelden vanwege de korte detentieduur. Een andere moeilijkheid bij de vergelijking tussen de twee groepen is dat een deel van de totale groep ex-gedetineerden andere interventies ondergaat. Het gaat dan bijvoorbeeld om gedragsinterventies die in het kader van een penitentiair programma of van bijzondere voorwaarden bij een voorwaardelijke veroordeling of voorwaardelijke invrijheidstelling worden gesteld. Een deel van onze vergelijkingsgroep krijgt dus ook een vorm van 'behandeling', waardoor effecten van Exodus mogelijk onderschat worden.

Bovendien heeft de re-integratie van ex-gedetineerden in het algemeen de afgelopen jaren veel aandacht gekregen. Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft zich middels het Programma Sluitende Aanpak Nazorg (PSAN) in 2007 samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) ten doel gesteld dat ten minste 80% van de gedetineerden over noodzakelijke basisvoorzieningen beschikt op het moment dat zij vrijkomen na detentie. Het gaat er dan om dat een gedetineerde een geldig identiteitsbewijs, onderdak en inkomsten heeft als hij de gevangenis verlaat. Ook moeten schulden en zorgbehoeften in kaart zijn gebracht en moet hulp waar nodig zijn opgestart of gerealiseerd.²³ Hoewel de Monitor nazorg ex-gedetineerden laat zien dat de doelstelling van PSAN nog niet op alle terreinen bereikt wordt, is de nazorg de afgelopen jaren toch verbeterd.²⁴ Daarmee is de *average treatment* van de vergelijkingsgroep (alle ex-gedetineerden) meer gaan lijken op de nazorg die Exodus biedt. Wellicht verklaart dit waarom de uitstroomresultaten van Exodus in dit vervolgonderzoek meer dan voorheen overeenkomen met die onder ex-gedetineerden in het algemeen.

Anderzijds zijn er ook verschillen tussen de beide groepen die de effecten van Exodus op de recidivevermindering mogelijk *overschatten*. (Ex-)gedetineerden kunnen bijvoorbeeld alleen aan het Exodusprogramma deelnemen als zij gemotiveerd zijn om hun leven te beteren. Wat dat betreft heeft Exodus dus een 'betere' categorie (ex-)gedetineerden in huis dan de totale groep ex-gedetineerden, waar ook mensen in zitten die helemaal niet van plan zijn om na detentie hun criminele levensstijl vaarwel te zeggen. Ook is er een kans dat oud-bewoners van Exodus al tijdens detentie gedragsinterventies hebben ondergaan. Een lagere recidi-

23 G. Weijters & A. More, *De Monitor Nazorg Ex-gedetineerden. Ontwikkeling en eerste resultaten* (Cahier 2010-4), Den Haag: WODC 2010.

24 Noordhuizen & Weijters 2012.

vekans voor oud-bewoners van Exodus is dan misschien niet (alleen) aan Exodus toe te schrijven, maar ook aan andere interventies.

5 Tot slot

In deze studie is onderzocht in hoeverre Exodus erin slaagt om ex-gedetineerden te helpen bij hun resocialisatie en zo bij te dragen aan het terugdringen van recidive. De resultaten tonen aan dat de recidive onder de oud-bewoners van Exodus iets lager ligt dan de gemiddelde recidive en dan de verwachte recidive. Dit kan worden opgevat als een indicatie dat Exodus bijdraagt aan het verminderen van recidive, maar omdat ons onderzoek geen gerandomiseerd experiment met controlegroep is, blijft onzeker of het verschil in recidive veroorzaakt wordt doordat Exodus de ex-gedetineerden tijdens hun verblijf geholpen heeft bij hun resocialisatie, of dat er andere verklaringen voor de verschillen zijn (zoals de motivatie van de oud-bewoners om de criminaliteit de rug toe te keren).

Op de achtergrond hiervan speelt nog de vraag wanneer het Exodusprogramma eigenlijk als 'effectief' mag worden beschouwd. In onze studie is het vraagstuk van de effectiviteit van Exodus gereduceerd tot de vraag of oud-bewoners van Exodus minder recidiveren dan andere ex-gedetineerden, terwijl er ook andere argumenten dan recidivereductie zijn waarmee het belang van Exodus onderbouwd kan worden, zoals medemenselijkheid. De bijdrage die Exodus levert aan de maatschappij is immers niet alleen het effect dat zij heeft op recidivereductie. Uit eerder onderzoek is gebleken dat veel oud-bewoners het Exodusprogramma als onmisbaar beschouwden.²⁵ Exodus was voor hen een baken in roerige tijden. Het is daarom belangrijk om erbij stil te staan dat er meer criteria zijn om het succes van het programma mee te peilen dan via het vaststellen van recidive alleen.²⁶

25 Moerings, Van Wingerden & Vijfhuizen 2006.

26 Zie bijv. T. Grygier, B. Nease & C. Staples Anderson, 'An Exploratory Study of Halfway Houses', *Crime & Delinquency* 1970, 3, p. 280-291.